

Foto: Rolf Löfgren

Tyresta by från luften. I förgrunden Dahlgrensgården med sin rektangelformade husgrupp. T.v. i bakgrunden Eriksson-gården och Janssongården på det ursprungliga byberget.

Systrarna Dahlgren, Tyresta och minnesfonden

Sune Nilsson 2014

Systrarna Emma Sofia (1858-1932) och Lovisa Maria Dahlgren (1871-1927) var båda födda i Österhaninge församling, Emma på Öster Ösby och Lovisa på Tyresta. Båda avled på sin gård Tyresta som ogifta.

Framförallt den äldre Emma har satt sina avtryck i bygdens historia.

Emma Sofia Dahlgren beskrivs i sitt eftermäle, som en mycket bestämd kvinna.

Under sin aktiva tid på gården i Tyresta skaffade hon sig respekt i det mansdominerade bondesamhället långt utanför hembyn.

Systemen Lovisa var mera tillbakadragen och skötte djuren på gården, som hon ytterst sällan lämnade. Troligen led hon tidigt av någon form av psykisk störning och noteras på äldre dagar som sinnessjuk i församlingsboken.

Emma Sofia Dahlgren, född 1858 på Öster Ösby, död på Tyresta 1932. Bilden tillhör Haninge Hembygdsgille.

När Emma Dahlgren som den sista i släkten avlider 1932 lämnar hon en anseelig förmögenhet efter sig. En mindre del av denna lever kvar än i dag, hon instiftade en minnesfond efter sig själv och systemen. Detta är ett försök att beskriva hennes och släktens liv i Österhaninge och Tyresö.

Systrarnas bakgrund

De var döttrar till bonden Erik Gustaf Andersson, senare Dahlgren, och dennes hustru Sofia Fredrika Larsdotter.

Erik Gustaf (1826-1883) var född på Vinåker, kallades då Winnock, Dalarö församling, arrendegård under Sandemar och Sofia Fredrika (1836-1883) på Båthuset 1:3, kallades också Spirudden, i Tyresö församling. De gifte sig 1855.

Erik Gustafs far, Gustaf Anders Dahlgren (1792-1852) var även han född på Vinåker. Han kom som arrendator till Öster Ösby, ½ mtl under Sandemar, år 1847 från föräldragården Vinåker No 2 med hustrun Brita och Erik Gustaf och en äldre son. Efter faderns död övertar Erik Gustaf arrendet på Öster Ösby. Han får här 1856 en son som dock avlider efter en månad och sedan dottern Emma Sofia år 1858.

De flyttar samma år till Tyresta, ¼ mtl, som brukare åt ägaren, Sofia Fredrikas far, nämndemannen Lars Gustaf Olsson (1812-1864), som då bor och brukar Spirudden. Lars Gustaf har övertagit Tyrestagården, dels genom arv efter sin far Olof Larsson och dels genom utköp av modern och syskonen.

På Tyresta får Erik Gustaf och Sofia Fredrika en son år 1869 som avlider efter två månader och år 1871 dottern Lovisa.

När nämndemannen Lars Gustaf Olsson avlider 1864 ärver dottern Sofia Fredrika och hennes bror Frans Gustaf (Larsson) gården i Tyresta samt Spirudden.

År 1870 köper man till halva Erikssongården av Anders Eriksson.

Tyrestagårdarna brukas av Erik Gustaf och Sofia Dahlgren fram till bådass död 1883 då döttrarna tar över och när ogifte morbrodern Frans Gustaf avlider 1889 blir de ensamma ägare.

I kyrkoboken skrivs endast Emma som ägarbrukare, Lovisa står som "syster"

De ärver också morbroderns gårdar i Tyresö, Spirudden och Vissvass som Frans Gustaf köpt 1864, samt dennes fastighet på Dalarö, Krokroten 2 och 6.

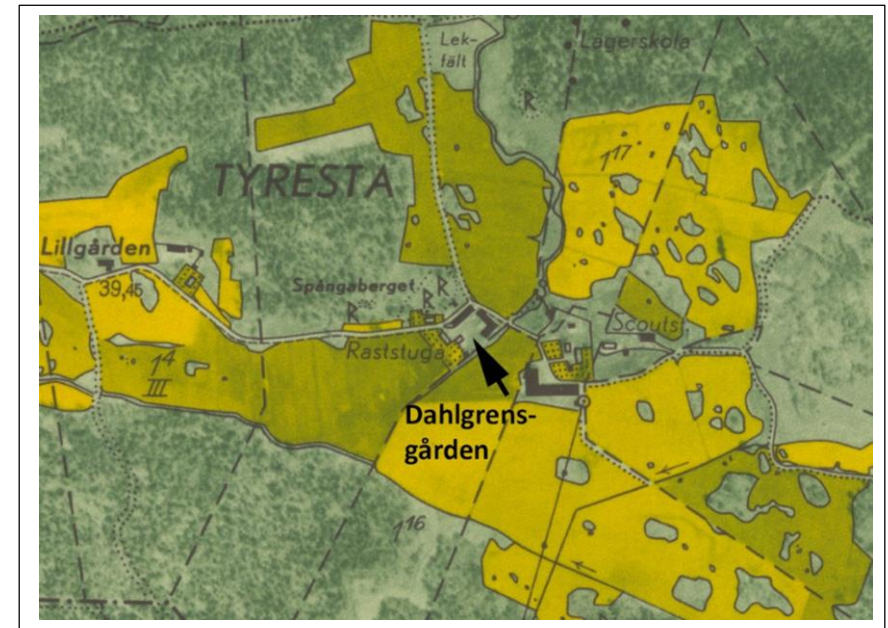
Efter Lovisas död 1927 blir Emma ensamägare.

Under åren som brukare och senare ägare till gården i Tyresta utökar E.G. Dahlgren sitt lantbrukande med ett flertal större arrenden i trakten.

Han arrenderar bl.a. Åva gård på 2 mtl av J.G. Hörstadius mellan 1865-70 och från 1881 den lika stora Gudö av kammarherre Teodor Beskow.

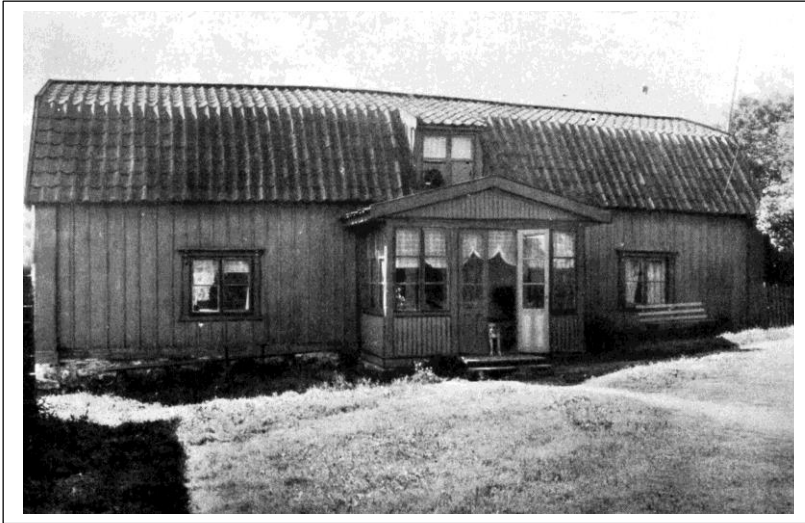
Dahlgren är tydligen duktig både som lantbrukare och affärsman och han grundlägger här den familjeförmögenhet som senare överförs till döttrarna.

När han vid 57 års ålder och hustrun vid 46 avlider med kort mellanrum hösten 1833 visar bouppteckningen en behållning på drygt 19 000 kronor ungefär 1,1 miljoner i dagens penningvärde.

Tyresta by, 1950-talet

Dahlgrensgården

Gården är en av Tyresta Bys fem ursprungsgårdar, kallades i äldre tider "Lars Anderssons" efter ägaren mellan 1766-1811. Gården finns i HFL redan 1753 då med Anders Eriksson, far till Lars ovan, som ägare.

Enligt Lars Magnussons bok från 1993 är mangårdsbyggnaden i sitt nuvarande utseende uppförd omkring 1825. Denna byggnad markerade med sin färgsättning en avvikande ställning i Tyresta, den var ljusgul långt in på 1900-talet.

"Lars Andersson-gården" flyttades ut från byn omkring år 1800 och fick då sin nuvarande etablering med den rektangelformade grupperingen som råder än idag.

Det är i det gamla fähuset på Dahlgrensgården som serveringen på Tyresta finns idag och mangårdsbyggnaden används som samlingslokal.

När Lars Andersson avlider 1811 ärver sonen Olof Larsson. Denne köper 1818 ett 1/12 mtl från granngården, kallad Erssongården. När han avlider 1824 tar sonen Lars Gustaf Olsson över genom arv och utköp.

Lars Gustaf Olsson avlider 1864. I bouppteckningen står som arvingar sonen Frans Gustaf och dottern Sofia Fredrika, gift Dahlgren.

Han äger vid tillfället 11/48 mtl i Tyresta (samt 1/8 mtl Spirudden)

De båda gårdarna brukas fram till 1883 av makarna Dahlgren då båda avlider och döttrarna tar vid. Som förmyndare för omyndiga Lovisa stod morbrodern Frans Gustaf Larsson.

Det är Dahlgrensgården som blir hjärtat i Tyresta Nationalpark och Naturresevat. Skogsmarkerna var relativt orörda och kan kanske med rätta kallas för urskog även om inte alla kriterier är helt uppfyllda.

Avverkningarna på 1910-talet

I ägolängderna kan man från början på 1910 talet se en ökande försäljning av fastigheter och skogsskiften i Tyresta där "utomstående" personer är inblandade. Här uppstår korta äganden bl.a. för Valdemar Jäderlund på Sanda, John Upmark på Hammar, L.P. Larsson i Håga samt en August Söderström. Dessa flesta enheterna samlades under disponenten på Elektra-verken, Eskil af Ekenstam år 1916-17.

Systrarna Dahlgren var inte involverade i dessa affärer, man kan säga att deras, troligen Emmas, hårdnackade motstånd att sälja är anledningen till att Tyrestareservaten kunde bildas många år senare.

På samma sätt köpte Elektraverken och sfären runt bolaget hela gårdar och skiften i närliggande trakter, bl.a. i Hammarby och Högsta. Vissa såldes senare tillbaks till gamla ägaren efter avverkningen.

År 1916 anlades företaget en ångsåg på Tyresta. Elektraverken var ett företag med många grenar i sin verksamhet. Man var ägare till bl.a. Stockholms Glödlampsfabrik och ett flertal glasbruk.

I styrelsen ingick bl.a. ASEAS VD, Sigfrid Edström. År 1928 köptes företaget av AB Osram.

Författaren Lars Magnusson skriver i sin bok om Tyresta år 1993:

"sågen låg på gårdet söder om Tyresta by och drevs av en lokomobil som det krävdes tio par hästar för att dra från Handens järnvägsstation"

Sågen var i bruk till 1920 då den demonterades och fraktades bort och det finns idag inga spår kvar av anläggningen.

Nya ägarkaruseller

År 1925 säljs af Ekenstams gårds- och skogsfastigheter till Stockholms Läns Sparbank enl. "K.M:s befallningshavare i länet" Detta innebär någon form av exekutiv åtgärd, kanske oförmåga att återbetala lån.

Banken säljer omgående dessa fastigheter vidare till nämndemannen Emil Lindersson i Turinge och mellan 1926 och 1928 skrivs sonen Sven Johan som arrendator.

År 1929 säljer Lindersson sina fastigheter till generalkonsul Torsten Kreuger som samtidigt köper Dahlgrensgården och Erikssongården.

Via direktören Eric Hallström blir Torsten Kreuger år 1934 ägare till hela Tyresta med undantag för de under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal avstyckade utmarkerna Erikslund, Lyckan och Nyskog. Han säljer sedan år 1937 hela innehavet till Stockholms stad.

I de fastighetsaffärer som redovisas ovan från 1910 till 1934 kan man tveklöst utläsa ett visst mått av spekulation och bulvan-ägande.

Kreugers planer för Tyresta

Torsten Kreuger hade planer på att göra en viltpark med fiskdammar ner mot Svartbäcksområdet. Det upprättades också en avverkningsplan men en framsynt länsjägmästare och kulturhistorikern Sigurd Erixon insåg värdet av skogen och området och lyckades förhindra detta och Tyrestamarkerna köptes av Stockholm Stad 1937.

Efter många turer mellan staden, staten och aktiva miljövänner blir staten ägare 50 år senare. Tyresta/Åva blir naturreservat och år 1993 beslutar Riksdagen på förslag av Naturvårdsverket att den centrala delen skall bli nationalpark. Samtidigt utökas arealen på naturreservatet.

Emma Dahlgren och minnesfonden

Efter en schism i slutet på 1920-talet med myndigheterna om vägunderhåll kunde man utläsa en viss bitterhet hos den då 70-åriga hemmansägarinnan. Hon var sedan 1927, då systemen avled, ensam ägare till Tyrestagården och fastigheterna i Tyresö och hade inga arvsberättigade släktingar. Det var känt i trakten att hon inte avsåg att "myndigheterna" skulle få ta del av hennes förmögenhet. Mer om detta senare. Emma Dahlgren upprättar i december 1931 sitt testamente i vilket vi finner följande i bilaga 1:

*"En summa af femtontusen (15 000: -) kronor avsättes till en fond benämnd Emma och Lovisa Dahlgrens minnesfond. Fonden förvaltas av en direktion på tre personer som väljs av Österhaninge s:ns kommunalstämma för fyra år i sänder. Valbar är endast brukare eller ägare till jordbruksfastighet i Österhaninge.
... den årliga räntan skall användas till upplysningsverksamhet i Österhaninge för främjande av jordbruket och dess binäringar. Ev. utdelning av stipendium till jordbruksungdom för beivrande av lantbruksskolor, anordnande av studieresor, studiekurser o. dyl."*

Testamentet är bevitnat av fjärdingsman Karl Lundwall och kommunalkamreren C.W. Rönnlöf.

I dagens penningvärde (2014) var fondens startvärde nästan 450 000:-

I bouppteckningen efter Emma Dahlgren på våren 1932 finns följande imponerande bankfordringar:

<u>Fordringar:</u>	
Aktiebolaget Sydsvenska Banken, kapitalräkning, bok nr. 31, Götgatan 31, Stockholm	
Stockholms Enskilda Bank, kapitalräkning, bok nr. 5503, förut Stora Nygatan 40-42, nu Huvudkontoret, Stockholm	46.058:54
Samma bank, kap.räkning, Hornsgatan 1, Stockholm	1.465:--
" " " " Huvudkontoret, Stockholm	8.814:07
Svenska Handelsbanken, kap.räkning, bok nr. A 63751, Drottninggatan 5, Stockholm	69.792:09
Svenska Handelsbanken, sparkassa, bok nr. 355024, Drottninggatan 5, Stockholm	72.084:86
Svenska Handelsbanken, sparkassa, bok nr. 414, Götgatan 71, Stockholm	2.174:49
Stockholms Stads Sparbank, bok nr. 93239	7.082:73
Sveriges Postsparbank " " H.183905	1.549:39
Upplupna räntor till dödstillfället	1.099:72
	2.200:--
	212.320:89

Efter avräkning av ganska små skulder och kostnader efter dödsfallet finns nästan 209 000:- i dödsboet, i nutida penningvärde motsvarande nästan 6,5 miljoner!

I bouppteckningen finns följande dessutom nedskrivet:

Vid förrättningen företeddes och föredrogs ett den 28 december 1931 av den avlidna upprättat testamente, varuti hon dels förordnat, att till en del personer, institutioner och särskilda ändamål vissa penningbelopp skulle av hennes kvarlåtenskap utgå.

I sitt testamente några månader före sin död föranstaltar Emma Dahlgren att 24 000 kronor av hennes kvarlåtenskap skall gå till troget tjänstefolk, mest får "tjänaren Carl R. Nilsson", 10 000 kronor.

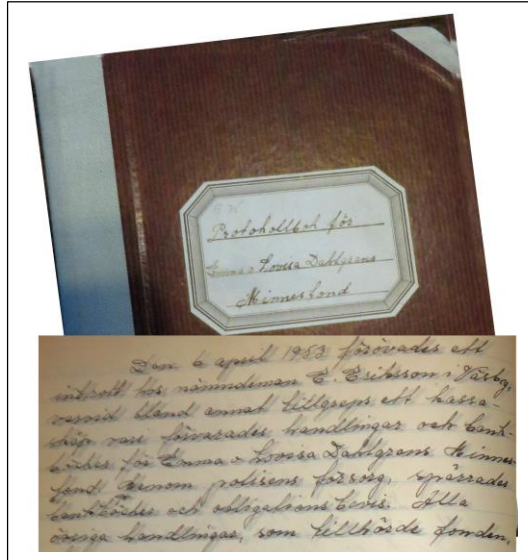
Dessutom, utöver de 15 000 till minnesfonden, får Österhaninge och Dalarö församlingar, Stockholms Läns nämnd för de blinda och Svenska Djurskyddsföreningen sammanlagt 49 000 kronor.

Gåvan till det blinda beror säkert på att Emma Dahlgren på äldre dagar drabbades av nedsatt syn.

Resterande belopp, 136 000, går till Allmänna Arvsfonden som instiftats fyra år tidigare.

Fonden på senare år

Fondens verksamhet under de första dryga 20 åren är också okänd. Anledningen till detta är att samtliga handlingar försvann vid ett inbrott 1953 hos dåvarande ordföranden Emanuel "Manne" Eriksson, nämndeman i Väsby. Det bortfraktade kassaskåpet återfanns tomt i vattnet i Dalarö. Även fondens bankböcker fanns i kassaskåpet men man gör ingen ekonomisk förlust.

Fonden leds, förutom Eriksson, under kommande decennierna av kända namn i Österhaninges agrara toppskikt, Carl Sundelius, Hervor Fröstad m.fl.

Man delar under 1950-talet årligen ut bidrag på några hundralappar till några av ortens bonddöttrar och bondsöner. Ändamålen är oftast bidrag för studier på lantbruks- och hushållsskolor men också till kurser i bokföring och ekonomi samt studieresor.

Under vissa år fanns inga sökande trots kungörelser i traktens lilla lokaltidning, ibland var man tvungen att rucka lite på reglerna och godkände några sökande från grannförsamlingarna.

År 1992 utsågs kamreren på Sandemar, Bengt-Olof Bengtsson till ordförande i stiftelsen. Under hans ledning blev det en del turbulens i sammanhanget. Han ansåg att Haninge kommun, som ju sedan kommun-sammanslagningen förvaltade ekonomin, inte aktivt arbetade för att kapitalet skulle förräntas på bästa möjliga sätt.

Han tillställde kommunen en räkning på 5.593 kronor med motiveringen "bristande förmåga att placera stiftelsens medel"!

Kravet bestreds naturligtvis och agerandet ska kanske ses mera som en demonstration än ett försök att bättra ekonomin.

Efter valet 2002 blev det politisk strid om tillsättandet av styrelsen som gav till följd att stiftelsens föreskrifter ändrades. B.-O. Bengtson arbetade mycket aktivt för att fonden skulle förvaltas av en styrelse utsedd av Haninge lokalavdelning av LRF, Lantbrukarnas Riksförbund. Så blev det! Genom en s.k. permutation, ändrades bestämmelserna och godkändes av Kammarkollegiet år 2004. Styrelsen skall därefter bestå av tre kvinnor valda av Haninge LRF, som ett erkännande av systrarna Dahlgrens livsgärning.

Då tillsattes den nuvarande styrelsen (2015) bestående av Åse Borg, Stegsholm, Karita Springer, Mörby och Aina Sundelius, Husby. Fondens behållning är idag c:a 80 000 kronor.